

БОГУН Л.Б.

студентка 1-го курсу юридичного відділення, спеціальності «Правознавство» ВСП Чигиринський технікум УНУС, м. Чигирин

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА – ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Як відомо, в юридичний обіг категорію «Верховенство права» уперше запровадив у ХІХ столітті англійський правознавець, професор Оксфордського університету А. Дайсі у праці «Вступ до вивчення конституційного права» (1885 р.). Проте, своїми витокami правова доктрина верховенства права сягає ще античних часів, а в її створенні й утвердженні значне місце посідають політико-правові доробки таких мислителів, як Т. Гоббс, Г. Гроцій, І. Кант,

Дж. Локк, Ш. Л. Монтеск'є, Б. Спіноза та ін. Доктрина «верховенства права» передбачала необхідність підпорядкування «позитивного» (встановленого чи санкціонованого державою) права «непозитивному», тобто встановленому Богом, а пізніше, після обґрунтування Ж.-Ж. Руссо теорії народного

суверенітету, – народом (природні права людини, потреби людського ества, вимоги розуму, мораль тощо). На практиці ж дія принципу «верховенства права» означає, що держава та її інститути повинні визнати пріоритет прав людини й підпорядкувати останнім свою діяльність [1, с.296-307].

Визначення принципу верховенства права (the Rule of Law) намагалися дати не тільки вчені та практики у межах національної правової системи, а й міжнародні організації та їх представники. Так, Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська Комісія) на пленарному засіданні, яке відбулося 25-26 березня 2011 року, прийняла доповідь про верховенство права [2, с.175-185].

Принцип верховенства права (ПВП) — це правова доктрина, яка передбачає, що жодна людина не є вище закону, що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом. Верховенство права різко контрастує з ідеєю, що правитель, законодавець може бути вище закону, що було особливостю римського права, радянського права, нацистського права, та деяких інших правових систем [3, с.143-148].

Поняття «верховенство права» увійшло в обіг національної юриспруденції із прийняттям Конституції України 1996 року, а саме в частині 1 статті 8 зазначається, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права, але основний закон не містить його чіткого визначення, саме тому цей факт став поштовхом до здійснення тлумачення «верховенства права» Конституційним Судом України – єдиним органом конституційної юрисдикції. У Рішенні № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року зазначено: «верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчій та правозастосовній діяльності, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності [4].

Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства.

Актуальність даної теми зумовлена необхідністю утвердження верховенства права та законності як загальних засад в Українській державі. Принцип верховенства права є обов'язковою ознакою правової держави, якою себе позиціонує Україна. А тому реалізація в Україні цього принципу стала однією з нагальних проблем вітчизняної юриспруденції.

Ця тема потребує всебічного наукового опрацювання, оскільки створює фундамент для нових дискусій, тверджень та ідей, які у своїх працях висвітлили такі вітчизняні вчені, як С. Головатий, А.Заєць, М.Козюбра, М.Кравчук, Ю.Оборотов, П.Рабінович, О.Скрипнюк, С.Шевчук.

Наприклад, А.П.Заєць вважає, принцип верховенства права має сенс лише у разі, якщо право розуміється не просто як сукупність норм, установлених державою, а як сукупність правил поведінки, які легітимізовані суспільством, базуються на історично досягнутому рівні соціальної етики [5, с.17-25].

На думку Козюбри М. І. основними ознаками верховенства права є такі: юридичне забезпечення дотримання природних прав людини державою; принцип розподілу влади; обмеження дискреційних повноважень; гарантія верховенства Конституції; принцип визначеності; принцип пропорційності; незалежність суду і суддів [6, с.24-33].

Самостійного значення принцип верховенства права набуває, коли розрізняється закон і право; поза лоном доктрини природного права цей принцип існувати не може (А.С. Довгерт) [7].

Ідеал верховенства права (the Rule of Law) став чи не найпопулярнішим у всьому світі. До нього постійно звертаються політичні діячі не лише Заходу, для якого верховенство права традиційно є однією з найвищих демократичних цінностей, а й Сходу, Півдня і Півночі. Він давно став найважливішою складовою міжнародно-правових актів, особливо присвячених правам і свободам людини та громадянина. Все частіше верховенство права як принцип фіксується у національних конституціях і законах, ним активно оперують міжнародні та національні суди.

Не залишилася осторонь цієї безпрецедентної підтримки верховенства права й Україна. Без нього не обходиться жодна програма численних політичних партій, термін «верховенство права» широко використовується в законодавчій практиці, в рішеннях Конституційного Суду України. Верховенство права стало одним із найактуальніших предметів наукового дискурсу; до його проблем все частіше звертаються не лише правознавці, а й політологи, філософи, соціологи, представники інших галузей гуманітарного знання.

Метою принципу верховенства права є утвердження правопорядку, який обмежує абсолютизм державної, передусім виконавчої, влади, ставить її під контроль суспільства, створюючи для цього відповідні правові механізми.

Верховенство права передбачає, по-перше, законність, основану на визнанні й беззастережному прийнятті найвищої цінності людини, її забезпеченні від свавілля владних інституцій та їх посадових осіб. Це цілком відповідає практиці Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово акцентував увагу на тому, що вислів «згідно з законом — означає, щоб закон не суперечив принципів верховенства права».

По-друге, вимога законності згідно з принципом верховенства права поширюється на діяльність органів публічної влади та їх посадових осіб, а не на всіх суб'єктів права.

Принцип верховенства права означає, що не держава утворює право, а право є умовою існування держави. Антиподом верховенства права є свавілля, яке призводить не тільки до порушення основних прав та інтересів громадян, але й до неможливості існування в такому просторі правових інститутів [8, с.30-63].

Верховенство права покликане мінімізувати небезпеку авторитарності, воно зменшує небезпеку владної сваволі. Завдання права не полягає в забезпеченні досягнення урядових цілей, а радше у забезпеченні стабільних конституційних рамок, у межах яких відбувається взаємодія між громадянами, так само, як і між громадянином та державою. Верховенство права «не творить добра, а лише допомагає уникнути зла».

На мою думку, засади та ідеї принципу верховенства права потрібно закладати ще студентам вищих навчальних закладів, щоб ідучи у вир державних подій, юрист-випускник – як людина нова, мав зовсім інші цінності, відмінні від цінностей сучасних керівників державою. Основи принципу верховенства права повинні міцно ввійти у свідомість кожного громадянина, а не лише владних структур. Лише активні та обізнані люди можуть створити той ґрунт, з якого потім виросте якісне громадянське суспільство. Тому впровадження принципу верховенства права в правове життя є важливим завданням українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. П.Рабінович, О.Луців. Інтерпретація верховенства права: основні вітчизняні підходи та їх діалектична взаємодовнюваність / Право України. – 2013 р. – №1-2, с. 296-307.
2. С.Шевчук. Принцип верховенства права та найвища юридична сила Конституції України / С.Шевчук. – Право України. – 2011 р. -№5, с.175-185.
3. А.М.Шульга. Теорія держави і права. Навчальний посібник: стислий курс. Харків, 2008., с.143-148.
4. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп.
5. Заєць А.П. Принцип верховенства права (теоретично-методологічне обґрунтування) / А.П.Заєць // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – №1, с.17-25.
6. Козюбра М. Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція / М. Козюбра // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 4. – С. 24-33.
7. Довгерт А.С. Дія принципу верховенства права у сфері приватного права. <http://univer.km.ua/visnyk/1289.pdf>.
8. М.І.Козюбра. Верховенство права і Україна / Право України. – 2012 р. – №1-2, с. 30-63.